

ש ל ו ם רו ז נ ב ר ג

ס פ ר ה ה ג י ו ן ל ר ' א ל י ה ו ב ן א ל י ע ז ר

(המשך המאמר מ"דעת" מס' 1, עמ' 63—71)

- 1 לב. על כמה פנים יחלק הדבור.
— הדבור יחלק לשני פנים, כי ממנו פשוט וממנו מורכב.
לג. ומהו הדבור הפשוט.
— הדבור הפשוט הוא אשר לא יהיה חלק ממנו בעצם מורה על חלק מעניינו
5 אשר יורה עליו כולו.
לג* ואי זה הוא הדבור המורכב.
— הדבור המורכב הוא אשר יהיה חלק ממנו בעצם מורה על חלק מעניינו אשר
יורה עליו כולו. והדבור הפשוט כיסוד לדבור המורכב.
לד. כמה הם יסודות הדבור.
10 — יסודות הדבור שלשה, והם שם פעל ומלה.
לה. ומהו השם.
— השם היא תיבה מורה לבדה על עניין מבלתי שתורה בבניינה זמן נשלם לעניינה.
לו. ומהו הפועל.
— הפועל היא תיבה מורה לבדה בבניינה על עניין וזמן נשלם לעניינה.
15 לז. ומה היא המלה.
— המלה היא תיבה אי אפשר שתובן לבדה אבל היא מובנת בין שני דבורים
וקושרת דבור בדבור.
לח. ולמה היו חלקי הדבור הראשונים שלשה.
— לפי שהעניינים אשר יורו עליו שלשה. אם עניין נושא ואם עניין נשוא ואם
20 קשירת הנשוא בנושא. והיה לכל אחד מאלו הג' מליצה תורה עליו. אם המליצה
אשר תורה על הנושא הוא השם, והמליצה אשר תורה על הנשוא והוא הפועל,
והמליצה אשר תורה על קשר הנשוא בנושא והיא המלה.
לט. מכמה פנים יחלק השם.
— השם יחלק משלשה פנים מצד הגזירה ומצד הקריאה ומצד ההוראה.

3 ומהו] ס' לג ולג* מובאים לפי פ. הנוסח ביק קטוע. מאן המספר לג*
4 מעניינו] יקר בעניינו פל 5 אשר... כולו] ליתא יק 5—8 כולו... כולו]
ליתא ר 7 מורה] ליתא ל 12 בבניינה] קלר בבניינו יפ / זמן] פ מן יק
13—14 ומהו... לעניינה] ליתא ר 20 מאלו] מילה ר 21 הנושא] פ הנושא יק
שתורה פ 22 קשר] הקשר פ 24 משלושה] מג' פ 26 הנגור] נגור ר
לבי-לח : חלקי הדיבור. לה : השווה "ספר המליצה" (De Interpretatione) פרק ב. לו : "ספר

- 25 מ. מהו חלוקתו מצד הגזירה.
 — הוא כי ממנו שם ראשון וממנו שם הנגזר.
 מא. אי זהו השם הראשון.
 — הוא השם אשר יורה עליו עניין מבלתי שיורה בבניינו נושא לעניינו וזה אם היה מדרכו שיעשה ממנו שם נגזר יאמר לו דמיון ראשון.
 30 מב. ומהו השם הנגזר.
 — הוא שיורה בבניינו על עניין ונושא בעניין.
 מג. כיצד יעשה השם הנגזר.
 — יעשה כשילקח לו שם דמיון ראשון משונה שנוי יובן ממנו בעצם שהעניין ההוא נסמך לנושא, לא שיובן במקרה הנושא אלא בעצם.
 35 מד. אי זהו חלוקת השם מצד הקריאה.
 — על שלשה פנים. יש שם אחד לדברים הרבה, ויש שמות הרבה לדבר אחד, ויש שם אחד לדבר אחד. ויקראו השמות הרבים לדבר אחד, שמות נרדפים. והשמות שכל אחד מהם הוא שם לדבר אחד יקראו נפרדים. ואולם השם שיהיה אחד לדברים רבים יש לו חלקים.
 40 מה. על כמה פנים יחלקו השמות אשר יהיה האחד מהם נאמר לדברים רבים.
 — על ב' פנים.
 מו. ומה הם.
 — הם המשותף והמוסכם.
 מז. מהו השם המשותף.
 45 — השם שיקראו לו דברים רבים מבלתי שיורה על עניין אחד.
 מח. מהו השם המוסכם.
 — הוא השם אשר יורה לדברים רבים עניין אחד.
 מט. ומהו חלוקת השם מצד ההוראה.
 — הוא כי ממנו תמים וממנו העדרי וממנו מוסרי.
 50 נ. איזהו השם התמים.
 — הוא אם שם ראשון או שם נגזר מן הקניינים.
 נא. אי זהו השם ההעדרי.

28 בבניינו] בניינו יק 31 הוא] השם הנגזר הוא ר / בבניינו] בעניינו יקל / בעניין] בעניינו פ 33 דמיון] ליתא פ / יובן] וכן פ / ההוא] הוא יקר 34 לא שיובן... בעצם] ליתא פלר 35 חלוקת] פלר חלקת יק 36 על] חלוקת השם על ר / שלשה] ג' פ / פנים] + כי פ / יש... אחד] ליתא ר / ויש] קפ יש י 37 השמות] בשמות פ 37—38 ויקראו... יקראו] ליתא ל 37 נרדפים] שמות נפרדים פ נפרדים רל משותפים יפ 38 והשמות... נפרדים] ליתא ר / השם] ליתא ל 39 יש] פר ויש יקל 40 פנים] ר ליתא יקלפ / אמר] קפ נאמר נאמר י 41 על... פנים] ליתא ל 43 הם] ליתא י 44 המשותף] המשותף ר וכן לחלן 45 שיקראו] אשר יקראו פ יקראו יל 46 מהו... המוסכם] ליתא ל 47 לדברים] בדברים פר 49 העדרי] העדר פ / מוסרי] מוסר פר 50 איזהו... הקניינים]

המליצה", פרק ג. מ"מג: השם הנגזר. מ: חלוקה זו מבחינה, למשל, בין "חכמה" (השם הראשון = הדמיון הראשון), לבין "חכם" (השם הנגזר). מד"מח: על חלוקת השמות ראה מאמרי 'תורת

- הוא השם הנגזר משם ההעדר.
 נב. ואיזהו השם המוסרי.
 55 — הוא שם מחובר משם תמים וממלת סלוק, כמלת אין ואל ולא. והוא מורה על מה שיורה עליו שם ההעדר.
 נג. במה יבדל השם מן הפעל.
 — בשני עניינים, האחד כי הפועל מורה בכניינו על עניין זמן נשלם לעניינו, והשם אינו מורה בכניינו על עניין זמן נשלם לעניינו. והשני כי השם נושא לפעלים והפעלים נשואים לשם.
 60 גד. מה עניין הנושא והנשוא במלאכת ההגיון.
 הנושא במלאכת ההגיון הוא הדבר אשר יוגד לו ועליו ובו והנשוא הוא הדבר המוגד לו. ודמיונו כאמרנו בראובן שהוא חכם הגה החכם מוגד לראובן וראובן נקרא נושא וחכם נשוא.
 65 גה. על כמה פנים יהיה הנשיאות.
 — על שני פנים, טבעי ובלתי טבעי.
 נו. איזהו הנשיאות הטבעי מן הנשיאות הבלתי טבעי.
 — הטבעי הוא על אחד מג' פנים. אחד מהם מה שינשא כלל על חלקי ממנו כי לעולם הכלל נושא והפרט נושא כיוון שזה למעלה ממנו מה שהוא למטה נושא את מה שעליו. והשני מה שיקרא שם מקריי על שם עצם. והשלישי מה שינשא פעל על שם כי גם השם ישא הפעלים, ומה שיהיה בחלוף זה יאמר לו נשיאות מבלתי טבעי.
 נו. על כמה פנים יהיה הנשיאות הטבעי.
 — יחלק לב' פנים. כי ממנו נשיאות יאמר לו שעל נושא, וממנו נשיאות יאמר לו

ליתא ר 53 ההעדר] ההעדרי ל 54 המוסרי] המוסר לר 55 אין] אין בל פ / ולא] לא י ליתא ר / והוא] הוא פ 58 בשני] השם יבדל מן הפעל בשני ר / נשלם... זמן] פ ליתא יקלר 59 זמן] זמן ל / הנושא... הגיון] ר ליתא יקלפ 62 הדבר] דבר ל 64 נקרא] יקרא פ / וחכם] ל ועליו יק / נשוא] וכן אמור ראובן הלך ראובן נושא הלך נשוא ותאמר ראובן בבית ראובן נושא ובבית נשוא ר 67 הנשיאות] נשיאות פ 68 מה] שינשה שינשא ר 68—70 כי לעולם... שעליו] ליתא פלר 70 שיקרא] ק שינשא יפל / מה... מה] ליתא ר 71 כי גם... הפעלים] ליתא פל / נשיאות] מציאות ל 74 יחלק] ליתא ר / פנים] חלקים ל /

השמות בפילוסופיה היהודית בימי הביניים, "עיון", כז (תשל"ו—תשל"ז), עמ' 104—105. נה"נו : נשיאות טבעית ובלתי טבעית. הנשיאות הבלתי טבעית כוללת את אותם המקרים, שבהם המבנה הדקדוקי איננו מתאים ליחס הפרדיקציה ה"טבעי" שיתואר להלן (נשיאות "ב", ונשיאות "על" — ס' נז ואילך). נו : בהתחלת "ספר המאמרות" מבחין אריסטו בין סוגים שונים של פרדיקציה, חלוקה היוצרת ריבוע אונטולוגי :

	בנושא	לא בנושא
על נושא	לבן	אדם
לא על נושא	לבן זה	אדם זה

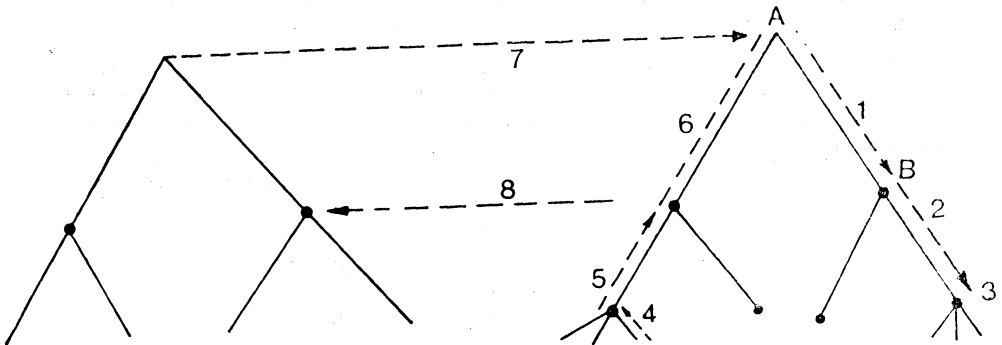
- 75 נשיאות בנושא.
- נח. מהו הנשיאות שעל נושא.
- הנשיאות שעל נושא הוא שיהיה הנשוא מודיע מהנושא דבר מהדברים שמהם יתקיים עצם הנושא.
- נט. מהו נשיאות בנושא.
- 80 — הוא שיהיה עניין הנשוא מודיע מהנושא עניין לא יתקיים בו עצם הנושא.
- ס. מה הם הדברים שינשאו נשיאות שעל נושא.
- הם הכללים שינשאו על חלקיהם.
- סא. ומה הם הדברים שינשאו נשיאות בנושא.
- הם הדברים שינשאו על דברים שאינם נכללים בהם.
- 85 סב. מהו הדבר אשר יאמר לו כלל ופרט.
- הכלל הוא אשר יתכן שישותף בו בציור, והפרט הוא אשר לא יתכן שישותף לו בציור.
- סג. כמה הם המכלילים.
- הם חמשה והם סוג ומין והבדל סגולה ומקרה.

ל[ן נשיאות ר 77 דבר] פר דברים יקל 79 מהו... בנושא] הנושא בנושא יק הנשוא בנושא ל ומהו הנושא נשיאות בנושא פ 80 הנושא] בי הערת שוליים: "האדם והחי או ראובן ואדם" 84 [הם] ליתא ר / בהם] השח' באד' יק 87—88 והפרט... בציור] פלר ליתא יק 88 המכלילים] הכללים פר 89 והבדל]

כך מוגדרים ארבעה מיני ישים :

2	העצם הכולל	3	המקרה הכולל
1	העצם הנרמז	4	איש המקרה נרמז

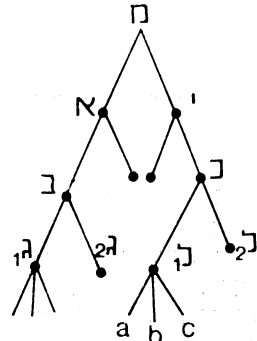
מגיתוח המרובע ניתן לגזור קיומן של שני סוגים שונים של פרדיקציה : אנכית (נשיאות על : "ראובן אדם") ואופקית (נשיאות ב : "ראובן לבן"). אין לזהות את הנשיאות הטבעית עם הנשיאות בעצם, כפי שזו התפתחה ביה"ב. ראה עליה בעבודתי [לוא] כרך א, עמ' 153 ואילך. ניתן להבין את הנשיאות הטבעית באמצעות דיאגרמה פשוטה.

- 90. מהו הסוג. —
- הסוג הוא כלל המושב במהו מסודר על כללים אחרים.
- סה. מהו המין. —
- הוא כלל המושב מהו מסודר תחת הסוג בטבע.
- סו. מהו המבדיל. —
- 95. כלל מודיע מין אחד ממין אחר משתתף עמו בסוג בדבר שיתקיים בו עצם המין.
- סז. מהו הסגולה. —
- הוא כלל שוה למין לא פחות ולא יתר ואיננו מעמיד המין.
- סח. מהו המקרה. —
- 0. הוא כלל בלתי מודיע עצם הדבר ולא ישוה אליו.
- סט. על כמה פנים יהיה הסוג.

ומבדיל פר 91 במהו] מהו פ / מסודר פ ליתא יקר 91—92 הסוג... המין] ליתא פ 95 בסוג] בסוגו פר 98 ואיננו] ואינו פ / המין] ביי הערת שוליים:

לפנינו עצים (דוגמת אילן פורפיריוס), המתארים את המבנה הקטיגוריאלי. הקדקודים מסמלים — מלמעלה למטה — קטיגוריות, סוגים ומינים. הנקודות האחרונות מציינות אישים. כיוון החץ הוא מנשוא לנושא, כלומר B נאמר על A (חץ 1). פרדיקציה, בתוך אותו אילן קטיגוריאלי, היא "נשיאות על" (מקרים 1—6). פרדיקציה מאילן לאילן (מקרה-עצם), היא "נשיאות ב". אם נניח שהאילן שמשמאל מציינ מקרה כלשהו, כמות למשל, הרי ש (7), (8) הם דוגמות נאותות. הפיכת הכיוון מבחינה בין נשיאות טבעית לבלתי-טבעית. (1), (2), (3), (7) הם דוגמות לנשיאות טבעית; (4), (5), (6), (8) — לבלתי טבעית. בלשונו של אלפראבי, לפי התרגום האנונימי, כ"י מינכן 307, דף 135 א): הנשיאות הטבעית (או על "המירוץ הטבעי") היא כשינישא. "העצם מהסוגים העליונים ומיניהם על העצם ומיניו ואישיו (1), (2), (3) העצם או מיניו או אישיו נושאות בגזרות לשאר המאמרים כאמרנו האנוש לבן והדומה לו (7). והנשוא על זולת המירוץ הוא שיושא העצם או יש ממיניו או אישיו על יש משאר הסוגים העליונים (5), (6) או על אישיהם כאמרנו "הלבן הוא חיי" (8) או אמרנו "זה העומד הוא זבדי" (8), או שיושא האיש על כלל כאמרנו "האנוש הוא זבדי" (4). סג"פ: (De Predicabili) חמשת הכוללים הם ה-quinque voces של הלאטינים: genus, species, differentia, proprium, accidens. השווה "ספר המבוא" (Isagoge) לפורפיריוס, ו"ספר הנצוח" (Topica), ספר א, פרק ה.

סד : על הסוג השווה "ספר הנצוח", 102a30—102b3. סט : בדיאגראמה שלפנינו מסומנים הכללים באותיות עבריות, והאישים באותיות לאטיניות. א, ב, י בין היתר, הם סוגים כי יש מתחתם כללים נוספים. מאידך גיסא, א, י, ב, ג, ד הם מינים, כי יש מעליהם כללים אחרים. מ הוא סוג הסוגים או סוג עליון, דהיינו אחד מעשרת המאמרות. ב, פ הם סוגים אמצעיים ("שיש למעלה ממנו סוג ולמטה ממנו סוג"). ג, ל הם מינים ("מין שאינו סוג ומסודר תחת סוג"), הם המינים האחרונים ("מלות הגיון", שער י), או "מיני המינים". ב, פ הם מינים אמצעיים ("מין שהוא סוג ומסודר תחת סוג"). ע-עג : כל מבדיל מקיים (= מעמיד) את המין אותו הוא מגדיר. ביחס לסוג שמעליו, הבדל זה, הוא מחלק. עד : ויש שאין לו מבדיל מקיים ולא מחלק. כפי הנראה כוונתו לאישים. עה-עז : הסגולה : "ספר הנצוח", ספר א, פרק ה (102a17—102a30). עח-פז : המקרה : "ספר הנצוח" (102b4—102b26). סז-צ :

- על ג' פנים כי ממנו סוג עליון והוא כלל שאין כלל אחר למעלה ממנו. והוא סוג הסוגים. ויש סוג שפל והוא סוג שאין למטה ממנו ויש סוג למעלה ממנו וסוג אמצעי והוא הסוג שיש למעלה ממנו סוג, ולמטה ממנו סוג.
- 5 ע. על כמה פנים יהיה המין.
- המין יהיה על ג' פנים. כי יש מין שהוא סוג ומסודר תחת סוג, ויש מין שאינו סוג ומסודר תחת סוג, ויש מין שאינו סוג, ולא מסודר תחת סוג.
- עא. על כמה פנים יחלק המבדיל.
- המבדיל יחלק על ב' פנים, כי יש מבדיל מקיים ויש מבדיל מחלק.
- 10 עב. אי זהו מבדיל מחלק.
- הוא אשר יחלק הסוג למינים שתחתיו וישיב אותו מן האחזות אל הרבוי.
- עג. ואי זהו המבדיל המקיים.
- הוא אשר כשיתחבר אל הסוג יתקיים ממנו עצם המין, וכל מבדיל מחלק מקיים כי אשר יחלק הסוג יקיים המין שתחתיו, ואשר יקיים המין יחלק את סוגו.
- 15 עד. על כמה פנים יחלקו הדברים מצד המבדיל.
- הדברים מצד המבדיל יחלקו על ד' פנים. כי יש מהם שיש לו מבדיל מחלק ואין לו מבדיל מקיים והוא סוג הסוגים. ויש שיש לו מבדיל מקיים ואין לו מחלק והוא מין המינים. ויש שיש לו מבדיל מקיים ומחלק והם שאר הסוגים שבין סוג הסוגים ומין המינים. ויש שאין לו מבדיל מקיים ולא מחלק והוא המין שאינו סוג ולא מסודר תחת הסוג.
- 20 עה. על כמה פנים תהיה הסגולה.
- הסגולה תהיה אם פשוטה ואם מורכבת.
- עו. איזו היא הסגולה הפשוטה.
- הוא עניין אחד טבעי למין אחד כצחוק לאדם.
- 25 עז. ואיזו היא הסגולה המורכבת.
- היא אשר תהיה מחבור מקרים כל אחד מהם כולל יותר מהמין ומקובצם שוה למין כאמרנו באדם שהוא המתנועע בעל שתי רגלים בלתי נוצה כי כל אחד מהם יותר כולל מן האדם ואולם קבוצם שוה למין האדם.
- עח. על כמה פנים יחלק המקרה.
- המקרה יחלק לשני פנים מצד הדבקות והעדרו ומצד הכללות.
- 30 עט. כמה הם חלקיו מצד הכללות.
- הם על ג' פנים, כי יש ממנו כולל, וממנו חלקי, וממנו כולל וחלקי יחד.
- פ. מהו המקרה הכולל.

"ראייה על דברי כי רוצה הנגזר" 0 בלתי] ליתא ל / הדבר] ר הדבור יק 3 סוג] הסוג פ / ממנו] ליתא לר 4 ממנו] והוא סוג הסוגים יק ללא ספק טעות 6 שהוא] פ ומסודר יקל 7 סוג] הסוג ר 10 מבדיל מחלק] המבדיל המחלק ר 11 הוא] ליתא ר / וישיב] וישוב ל / מן] מין ר 14 יקיים] את פ / יקיים] את פר 15 הדברים... המבדיל] ליתא ר 17 מקיים] מחלק פל / ויש] והוא ל / מבדיל] ליתא ר , ואין לו] ולא ר 20 המין] פר ליתא יקל / הסוג] סוג פ 24 הוא] הסגולה הפשוטה הוא ר 26 מחבור] מחובר פ / ומקובצם] פ ומקובצם ר ומקבצם יק 27 למין] ודמיוני פר 28 יותר כולל] כולל יותר פר 30 המקרה]

- הוא אשר ימצא למין כלו ולמין אחר זולתו כשתי הרגלים לאדם כי ימצא לכל אדם ואף לעופות. 35
- פא. ומהו המקרה החלקי.
- הוא אשר לא ימצא כי אם למין אחד אך לא ימצא בכלו כחרימות לאף.
- פב. ומהו הכולל והחלקי יחד.
- הכולל והחלקי הוא מה שיהיה מן המקרים נמצא ליותר ממין אחד לא ימצא באחד מאותם המינים בכלו הנהו בהקש לאותו המין כולל וחלקי כשחרות לזפת ולאדם. 40
- פג. ומהו המקרה הדבק.
- הוא אשר לא יבדל הנושא מנושאו ממנו כשחרות לזפת והלובן לשלג.
- פד. ומהו המקרה הנבדל.
- 45 אשר יתכן בנושאו שימצא בלתו כלובן לבגד.
- פה. ולמה היו הכללים הנושאים חמשה.
- היו חמישה לפי שכל נושא הוא מודיע הנושא ומה שיודיעהו הנושא מהנושא אם שיהיה מהותו אם חלק ממהותו או עניין יוצא ממהותו. ואשר יודיע הנושא בכלל מהותו הוא המין. ואשר יודיע חלק מהות הנושא אם שיהיה החלק ההוא ממה שישתתף בו זולתו והוא הסוג, או במה שיתיחד בו והוא המבדיל. 50 ואשר יודיע עניין יוצא ממהותו אם שיהיה העניין ההוא ממה שאיפשר שיתיחד בו והוא הסגולה או שלא אפשר שיתיחד בו ויאמר לו מקרה. ולזה היו הכללים חמשה סוג ומין ומבדיל וסגולה ומקרה.
- פו. במה ישתתפו אלו הכללים החמישה.
- 55 הכללים האלו ישתתפו באשר כלם יעשו חלקים בגזירות, והסוג והמבדיל והסגולה והמקרה ישתתפו באשר יעשו מהם הגדרים והרשמים. והסוג והמין והמבדיל ישתתפו כי שלשתם בטבע אחד. כי אם הסוג עצם יהיו מיניו ומבדיליו עצם ואם מקרה יהיו מקרים.
- פז. באיזה מאלו הכללים יעמדו הגדרים למינים.
- 60 יעמדו מחבור סוג קרוב ומבדיל.
- פח. באיזה דבר יעמדו הרשמים.

ליתא פ / והעדרו] פר והעדר יקל 32 על ג' [על ב' פ / יש] ליתא פלר / כולל] כולליו יקפ / חלקי] חלקיו יקפ 34 כי] הוא פ 35 ואף] אף ר ליתא ל 37 לא] לו ר / כולל] פ כולם יקל / כחרימות] כאדימות ר / לאף] באף פל 41—40 לזפת ולאדם] לאדם ולזפת פל לאדם כי הוא כולל יותר מן ההאדם (1) ואין כל אדם שחור ר 43 הנושא... ממנו] נושא ממנו פ נושא ממנו ר / כשחרות] בשחרות ר 45 בלתו] זולתו פ 47 חמישה] פ ליתא יקל 48 אם] או פר / יודיע] הנושא בכלל מהות פ 49 הוא] והוא ר 50 ממה] מה פ / זולתו] ליתא פלר 50—52 המבדיל ואשר... הסגולה] משובש יקל 51 העניין] ליתא ל 52 ויאמר לו] והוא המקרה יק / הכללים] הנושאים פלר 54 ישתתפו] שישתתפו ר / אלו... החמישה] ליתא יק 55 הכללים... ישתתפו] ליתא יק 57 בטבע] מטבע פ / ומבדיליו] יק מבדילים ר 58 עצם... יהיו] פ ליתא יקל ואם הסוג מקרה יהיו מיניו ומבדיליו מקרים ר 59 למינים] יהיו למינים] פל 60 יעמדו]

- יעמדו מחבור סוג רחוק ומבדיל, מחבור סוג קרוב וסגולה.
- פט. באיזה דבר יעמדו החקים.
- יעמדו מסוג ומקרה.
- 65 צ. במה יבדלו הגדרים מן הגזירות.
- הגזירה תתואר באמת ובשקר והגדרים לא יתוארו באמת ובשקר.
- צא. מהו סוג הגזירה.
- סוג הגזירה הוא האומר.
- צב. מהו האומר.
- 70 — הוא דבור יורה כל אחד מחלקיו העצמיים על חלק מעניין אשר יורה עליו כלו.
- צג. במה הם חלקי האומר הראשונים.
- הוא כי ממנו שיאות אמרו אל שיתואר בצדק ובכזב ויאמר לו גזירה או שלא יאות אמרו אל שיתואר בצדק ובכזב.
- צד. על כמה פנים יחלק האומר אשר לא יתואר בצדק ובכזב.
- 75 — האומר הזה יחלק כי ממנו מאמר יתכן לעמוד תמורתו שם נפרד, והם הגדרים והרשמים והחקים. ויעמוד תמורתם שם נפרד. ומהם מאמרים לא יתכן לעמוד תמורתם שם נפרד. ונקראים מאמרים הספוריים.
- צה. על כמה פנים יחלקו המאמרים הספוריים.
- המאמרים הספוריים הם על ג' פנים, וזה שהם אם שיהיה אף בין אדם לחברו השוה לו והוא השאלה, או אצל גדול ממנו והוא הבקשה והתחנה, או אצל קטן ממנו והוא הצווי. ואם הכוונה בדבור הפרסום, ויאמר לו הכרזה או הרחקה ויאמר לו איום וגזום.
- 80 — באיזה מאלו החלקים תשמש מלאכת ההגיון.
- תשמש בגזירה ובגדר.
- 85 צז. מכמה פנים תחלק הגזירה.
- הגזירה תחלק מצד עצמה ואיכותה, וכמותה, והצטרפותה.
- צח. איזו היא חלוקת הגזירה מצד העצם.
- על ב' פנים כי ממנה שיהיו חלקיו שמות, וממנה שיהיה נושאה שם ונושאה פועל. ותקרא הגזירה שחלקיה שמות גזירה שלישיה, לפי שיש בין נושאה

ליתא יפלו 61 דבר] יק דברים פ 61—63 יעמדו... יעמדו] ליתא ר 62 מחבו ק מחובר יפ 67—70 סוג... דבור] ליתא ר 70 כל] פ על יפל / העצמיים] ההעצמיים קפ / מעניין] פ ליתא יקלר 71 חלקין] פקל חלקוי י 75 והחקים] יק חוזרים על מלה זו פעמיים 76 ויעמוד תמורתם שם נפרד] ליתא פלר 78 פנים] ליתא ל 79 הספוריים] כפי כוונתינו יחלקו על פ בר משושב / אף] ליתא ל 81 ויאמר... הכרזה] יק חוזרים על קטע זה פעמיים 82 איום וגזום] יקר אונס וגזום פ או פיוס ל 83—84 תשמש] תשתמש פל משמשת ר 87 חלוקת] חלקת ל 88 ונושאה] ונושאה פ 89 נושאה] נושאה ר 90 ראובן פר ליתא יקל /

הגדרים והרשמים. צה: חלוקת האומר. חלוקה בלתי מקובלת זו מקורה בכתבים הלוגיים של אלפראבי. גזום. על מונח זה ראה הערתו של ר' משה שטיינשניידר, "שני המאורות", ברליון, תר"ו, דפוס צילום, תשל"ב, עמ' 9 ואילך. צט"ק: איכות הגזירה. הסוגיה העיקרית שנידונה כאן היא ההבחנה שבין שלילה (negatio), להעדר (privatio) והסרה. ניתן לומר על

- 90 לנשואה מלה שלישית קושרת הנשוא בנושא כאמרך ראובן נמצא חכם. ואשר נשואה פעל תקרא שניה, לפי שאינה צריכה אל מלה שלישית קושרת הנשוא בנושא כאמרך ראובן הלך.
- צט. ומה היא חלוקת הגזירה מצד האיכות.
- הוא כי ממנה מחייבת והיא אשר יאמר בה במציאות דבר לדבר, וממנה שוללת והיא אשר יאמר בה סלוק דבר מדבר כאמרך ראובן אינו חכם, ואמרך לא הלך, וממנה גזירה פשוטה והיא שנשואה שם תמים או פעל תמים. וממנה מוסרת והיא שנשואה שם מוסר או פעל מוסר. וממנה העדרית והיא שנשואה שם העדרי.
- ק. במה הבדל השוללת מן ההעדריית.
- השוללת תבדל מן ההעדריית כי השוללת תצדק על דברים יותר מאשר תצדק ההעדריית. וההעדריית תכזב על דברים יותר ממה שתכזב השוללת. כי השוללת תכזב על הצדיק ועל השאר לא תכזב, וההעדריית תכזב על יותר.
- קא. כיצד.
- כי אמרך אינו חכם יצדק על ראובן הנעדר, ועל ראובן העובר, ועל ראובן הקטן, ועל שאינו מדיני, ועל השוטה, והוא כוזב על אחד לבד, והוא ראובן החכם. ואמרך הוא סכל הוא כוזב על הנעדר והעובר והקטן והישן ושאינו מדיני ועל החכם, והוא צודק רק על האחד, והוא השוטה.
- קב. ולמה היתה ההעדריית כוזבת על הרבה וצודקת על מעט.
- לפי שההעדר זה עניינו.
- קג. ומהו ההעדר.
- 10 הוא הכרת דבר מדבר כשיהיה הדבר הוא ממה שדרכו שיהיה לו ובעת שמדרכו שיהיה לו.
- קד. ומה עניין אלה התנאים ברושם ההעדר.
- אלה התנאים הם קצתם סוגים ישתתף בו ההעדר עם השלילה וקצתם הבדלים יבדל בו ההעדר מן השלילה.
- קה. 15 אי זהו הסוג בזה הגדר.

אובייקט a שהוא נעדר תכונה F, אך ורק אם ניתן לייחס ל-a אותה תכונה. אחרת, נכשלים אנו במה שניתן לכנות "טעות קטיגוראלית". השלילה, לעומת זאת, אינה קשורה להגבלות כלשהן. אם להשתמש בדוגמתו של נרבוני, ניתן לומר "בלעם עיור" (השווה סנהדרין קה ע"א) (העדר), ו"הכותל אינו רואה" (שלילה), אך לא "הכותל עיור". יתירה מזו, הגזירה השוללת אמיתית היא, אף במקרה שהנושא אינו קיים: "אמרך אינו חכם" יצדק על ראובן הנעדר. מכאן הנהוג המקובל בלוגיקה הביניימית, הקובע שאם ראובן אינו קיים, הפסוק "ראובן חכם" — שקרי, ו"ראובן אינו חכם" — אמיתי. הפסוק "ראובן חכם" נתפס אכן מקונינקציה של שני פסוקים: "ראובן קיים" ו"ראובן חכם". הוא הדין לפסוקים הכוללים. על סוגיה זו ראה: ש"ה ברגמן, "מבוא לתורת

ואשר] ואמר ר' 91 אל מלה] למלה ל למעלה ר' 93 חלוקת] חלקת יק
94 במציאות] ק במציאת י בקיום ר' / לדבר] כמו שתקים החכם (!) לראובן ותאמ'
ראובן חכם וכן אמרך ראובן הלך ר' 96—97 תמים... מוסר] ליתא ר' 97 פעל]
תמיד פ' 98 מן] עם ר' 99 תצדק] מצדק ר' / תצדק] מצדק ר' 0—1 כי...
יתר] ליתא פלר' 4 מדיני] מריע ר' 6 האחד] קפ ההעדר י' 10 הכרת]
הסרת פ' / ממה] ממנה ר' 14 בו] פר ליתא יקל' 15 הסוג] ר ליתא יקפל

- הסוג בזה הגדר הוא אמרנו הכרת דבר מדבר כי גם השלילה היא הכרת דבר מדבר ושאר הדברים מבדילים.
קו. כיצד.
- כי השלילה תהיה הכרת דבר מדבר שאין מדרכו שיהיה לו, כשלילת האבן מן האדם והוא אמרך אין האדם אבן ולא כן ההעדר כי לא יתואר בה מי שאינו מדרכו כי לא יאמר באבן שהוא סכל, ולא בנעדר, ולא בקטון לפי שאלו אין מדרכם שיהיו חכמים כדי שיהיה סלוק החכמה מהם סכלות. ואמרך בעת שדרכו שיהיה לו כי החכם הישן לא יאמר לו שהוא סכל ולא בנעדר כי בעת שהוא ישן אין מדרכו החכמה ויצדק שיאמר לו בעת שהוא ישן שאינו חכם.
25 קז. ואינו היא חלקת הגזירה מצד הכמות.
— ממנה מקפת, וממנה פרוצה, וממנה פרטית.
קח. איזו היא הגזירה הפרטית.
- היא שנושאה פרטיי בין שיהיה נשואה פרטי כאמרך זה האדם הוא ראובן, או שיהיה כולל כאמרך ראובן אדם.
30 קט. ואינו היא הגזירה הפרוצה.
- היא הגזירה שנושאה שם כולל ולא יתבאר בה בכמה מן הנושא ימצא הנושא או לא ימצא, ויעבור שיהיה בכלו כאמרך האדם מדבר, ויעבור שיהיה במקצתו כאמרך האדם כותב.
קי. ואינו היא הגזירה המוקפת.
- 35 הגזירה המוקפת היא שחלקיה כללים ויתבאר בה בכמה מן הנושא ימצא הנושא או לא ימצא כאמרך כל אדם חי, קצת האדם כותב, אין שום אדם אבן, אין קצת האדם כותב.
- קיא. כיצד תקרא המלה אשר תודיע בכמה מן הנושא ימצא הנושא או לא ימצא.
— תקרא חומה.

16 הכרת] פר ליתא יקל 16—17 מדבר... מדבר] והסרת דבר מדבר יהיה על ב' פנים אם הסרת מדבר דבר שאין מדרכו שיהיה לו כשלילת האבן מן האדם והוא אמרך אין האדם אבן וזה המיוחד בשלילה והשנית הסרת מדבר דבר שמדרכו וזאת היא ההסרת (i) המיוחדת בהעדר ולפי לא יתואר בהעדר מי שאינו מדרכו הקנין אשר ההעדר ההוא מקבילו כי לא יאמר באבן ר 19 כשלילת] בשלילת יק 20 בה] ליתא יקל 21 סכל] מכל ר 21—22 אין מדרכם] ר היה מהרוב יקפל 22 שיהיה] שיהיו יק 23 יאמר] שיאמר פ / סכל] ישן ר 23—24 הישן... ישן] ליתא ר 24 שאינו] כי אינו פ 25 חלקת הגזירה מצד הכמות] ל חוזר פעמיים על משפט זה / הכמות] חלוקת הגזירה מצד הכמות כי פ 26 פרטית] פרטי פ 28 שנושאה] שנושאה לר / פרטי] פרטית פ / זה] אי זה פל 30 היא] ליתא ל / הפרוצה] הפרוסה פ 31 הגזירה] שנושאה שם כללי ל / כולל] ונשואה שם כולל פ / ימצא] ינשא ר 32 שיהיה] שיעבור ל 33 כותב] כותבי ר

ההגיון, ירושלים, תשי"ד, עמ' 204 ואילך, ומאמרו של וולפסון על תוארי השלילה במשנתו של הרמב"ם: L. Ginzberg, "Maimonides on negative attributes", H.A. Wolfson, Jubilee Volume, New-York, 1945, pp. 411-466. הגזירה המוסרת משתמשת בשם מוסר ("לא רואה" וכו') — ראה לעיל סי' נב. מכאן שהיא גזירה מחייבת. השלילה היא חלק בנשוא,

- 40 קיב. כמה הם החומות.
 — הם ארבעה, כוללת מחייבת והיא מלת כל ועניינה שהנשוא נמצא לכל אחד ואחד מחלקי הנושא, וזה כאמרו כל אדם חי. וכוללת שוללת והוא אמרו אין שום שעניינה כי הנושא לא ינשא ולא באחד מחלקי הנושא כאמרו אין שום אדם אבן. וחלקית מחייבת והוא אמרו קצת ועניינה כי הנושא ימצא לחלק מחלקי הנושא, כאמרו קצת האדם כותב. וחלקית שוללת והוא אמרו קצת אינו ועניינו כי הנושא לא ימצא לחלק מחלקי הנושא כאמרו קצת החי אינו אדם. קיג. ואיזהו חלוק הגזירה מצד התבור.
 — הוא כי ממנה משאית וממנה תנאית.
 קיד. איזו היא הגזירה המשאית.
 50 — היא אשר יהיה המשפט בה בחיוב או בשלילה מוחלט מבלתי נסמך למשפט אחר.
 קטו. ואיזו היא הגזירה התנאית.
 — היא אשר המשפט בה בחיוב או שלילה נתלה במשפט אחר, כאמרו אם היום נמצא השמש זורח וזה שהיותך מחייב הזריחה לשמש נתלה במציאות היום. וכאשר הוא כך כל גזירה תנאית היא מורכבת מב' משפטים משאיים כי המשאיי הוא המוחלט. האחד ידובק בו התנאי והשני אות המשך, ואות המשך והתנאי הם אשר השיבו שני הגזירות גזירה אחת תנאית. ואולם הגזירה המשאית אין בה כי אם שנים חלקים נפרדים נושא אחד ונשוא אחד בין שיוורה על הנושא והנשוא מלות רבות או מלות נפרדות.
 60 קטז. כיצד יקראו חלקי הגזירה התנאית.
 — אם הגזירה ממנה אשר יחובר לה מלת התנאי תקרא הנקדם, והגזירה השניה תקרא הנמשך. כאמרו אם השמש זורח היום מצוי וזה שאמרו אם השמש זורח הוא הנקדם, ואמרו היום מצוי הוא הנמשך.
 קין. על כמה פנים תהיה הגזירה התנאית.
 65 — היא על שני פנים. כי ממנה מודבקות וממנה מחולקות.
 קיח. כיצד היא הגזירה התנאית המודבקות.
 — הוא שיהיה הנמשך בה מתקבץ עם הקודם בחיוב או בשוללות כאמרו אם השמש עולה היום מצוי.

41 והיא מלת כל] ר ליתא יקפל 42 חי] ליתא ל 43 שעניינה] ועניינה פר / כי... ולא] כי הנושא ימצא לחלק לא נישא פ 44 קצת] הוא לר 47 חלוק] חלקו חלוק פ / החבור] י הצרוף פר הכמות ק 50 או] ליתא ל 52 התנאית] ביי. הערת שוליים: הפך התנאי אשר יסמך למשפטים חוץ ממנו דעת בק 53 אחר] וחלקיה הם שני המשפטים הנתלה ומי שנתלה בו ר 55 כד] ליתא ר / תנאית] משאית ר / מב' עניינים יק / כי... המוחלט] ליתא פלר 56 המוחלט] המחליט ק 57 שני] שתי פ 58 ונשוא] ונושא פ 61 התנאי] התנאים פ / תקרא] יקרא

ולא בגזירה. קזקיב: כמות הגזירה. המונחים "איכות" ו"כמות" אינם אריסטוטליים. קיג-קיט: חבור הגזירה. לפי המקובל בסכולאסטיקה זו היא חלוקה לפי העצם, ראה: William of Sherwood, *Introduction to Logic* (להלן: ITL), translated by N. Kretzmann, 1966, p. 27. קיד: הגזירה המשאית (הקטיגוריאליית) שנדונה בהרחבה. קטו-קיט:

קיט. וכיצד היא הגזירה המחולקת התנאית.
 70 — המחולקת היא שלא יתקבץ בה הנמשך והקודם לא בחיוב ולא בשוללות כאמרו המספר אם שיהיה זוג ואם שיהיה נפרד.

יק 69 המחולקת התנאית] התנאית המחולקת פר 70 המחולקת] ליתא פ. השם הנושא ל / הוא השם... הנשוא] ליתא פ / הנשוא] הנושא י / אשר תורה]

הגזירה התנאית (ההיפותטית) אינה מצויה בכתביו של אריסטו. במקורה כוללת היא את הפסוקים הקשורים באימפליקאציה ("התנאית המודבקת") או בדיסיונקציה מוציאה ("התנאית המחולקת"). שימוש זה במושג היפותטי (= מורכב) מצוי במאה השנייה לספירה ב"מבוא לדיאלקטיקה" לגלינוס. ראה: **William and Martha Kneale, The Development of Logic**, Oxford, 1962, p. 182. (להלן: DOL).

(המשך יבוא)

תוספת בשעת הגהה:

לעמ' 134, שורה לפני האחרונה, יש להוסיף אחרי המילה "ואילך":
 כאן משתמש המחבר במונח זה במשמעות "איום", על-פי התלמוד, שבועות מו ע"א. ראה מקורות נוספים במילונו של בן-יהודה, ב, עמ' 738—739. והשווה הלל מוירונה, תגמולי הנפש, ליק תרל"ד. כה ע"ב.